

Azərbaycan
Tibb Universiteti

HÜCEYRƏ ZƏDƏLƏNMƏSİ

PATOLOJİ FİZİOLOGİYA KAFEDRASI – 2018

MÜHAZİRƏNİN PLANI

- ❑ *Hüceyrə zədələnməsi, səbəbləri*
- ❑ *Hüceyrə zədələnməsi zamanı adaptasiya mexanizmləri*
- ❑ *Hüceyrə zədələnməsinin patogenetik mexanizmləri*
- ❑ *Hüceyrə zədələnməsinin əlamətləri*
- ❑ *Hüceyrə orqanoidlərinin zədələnmələri*
- ❑ *Zədələnməyə qarşı hüceyrənin mühafizə sistemləri*

HÜCEYRƏ ZƏDƏLƏNMƏSİ VƏ SƏBƏBLƏRİ

Mənşəyinə
görə

EKZOGEN

ENDOGEN

Gedişinə
görə

KƏSKİN

XRONİKİ

Hüceyrə zədələnməsi zamanı baş verən dəyişikliklər

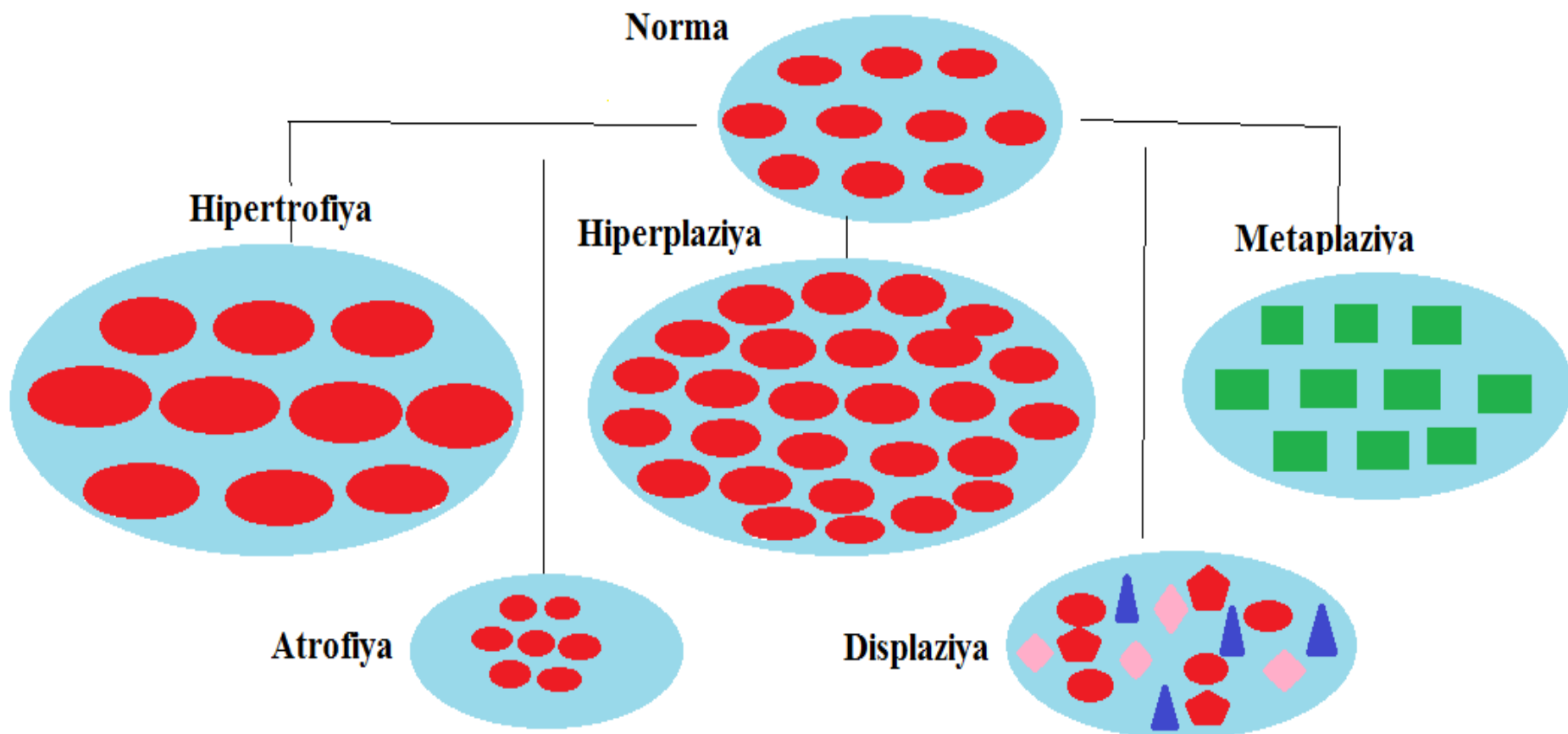
GERİ DÖNƏN

- Membran keçiriciliyinin artması
- Membranda qovuqcuqların əmələ gəlməsi
- Mitoxonrinin və endoplazmatik şəbəkənin şişkinləşməsi
- Nüvədə xromatinin qalınlaşması

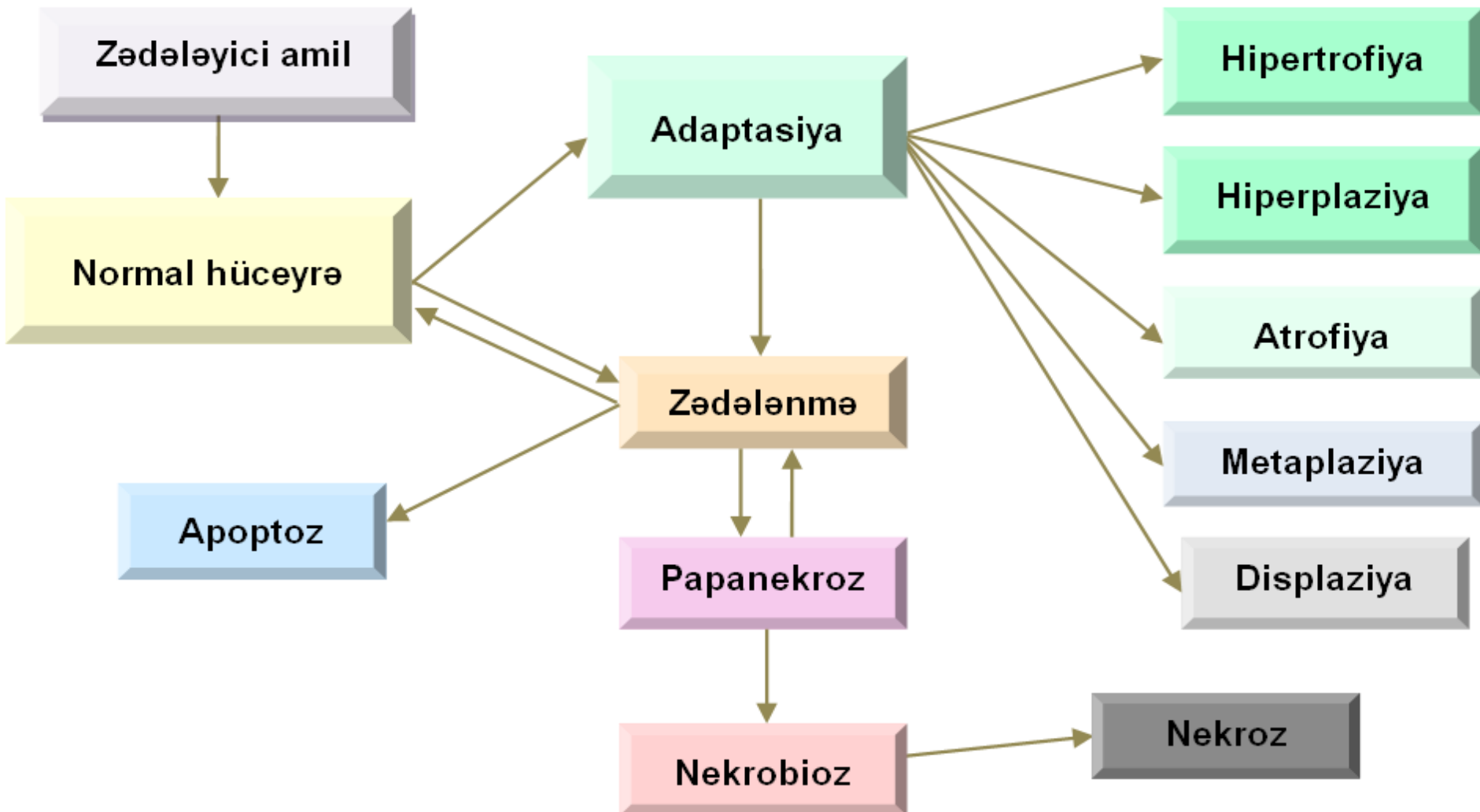
GERİ DÖNMƏYƏN

- Membran tamlığının dağılması
- Mitoxondridə ATF sintezinin dayanması
- Nüvədə DNT-nin fraqmentasiyası
- Lizosomal membranın zədələnməsi
- Mitoxondridən H ionlarının və sitoxrom-c-nin sitozola çıxması

Hüceyrə zədələnməsi zamanı adaptasiya reaksiyaları

Hüceyrə zədələnməsi zamanı adaptasiya reaksiyaları

Щҗейря зядялнм ялярини тязашдрляри

I. Дистрофйалар

1. Зцлал (диспротеиноз)
2. Йаь (липидоз)
3. Карбошдрат
4. Пигмент
5. Минерал

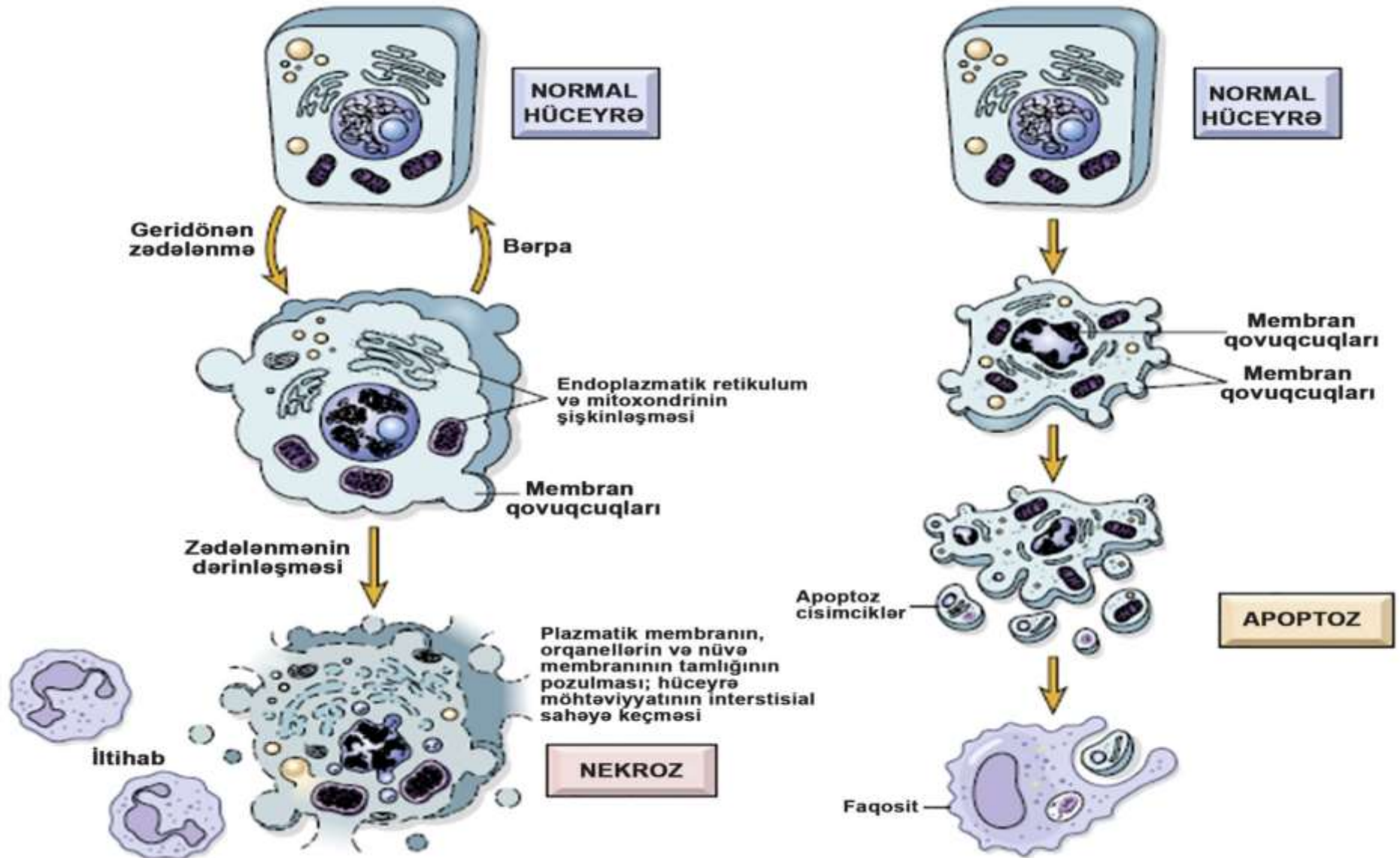
II. Некроз

- Мярщяляри
1. Паранекроз
  2. Некробюз
  3. Некроз
  4. Аутолиз

III. Апаптоз

Жанльюрганизм дя щҗейря
вя щҗейря групларыны
эенетик кодлашышыяляф
олмасыдыр ("аро-аурт,
ptosis" - дүшмәк, җаррақларын
төкүлмәси).

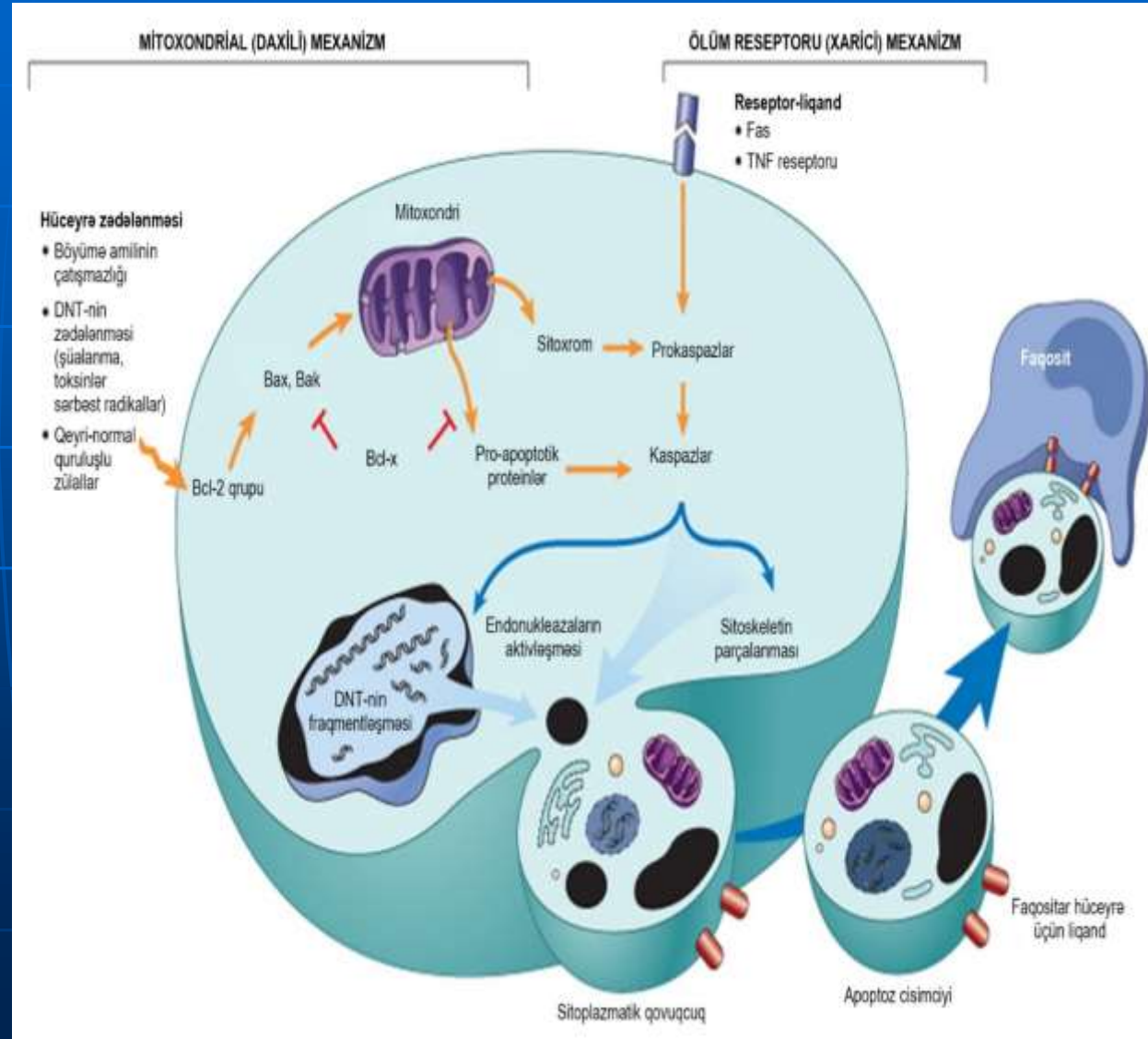
NEKROZ VƏ APOPTOZ

APOPTOZUN MEXANİZMLƏRİ

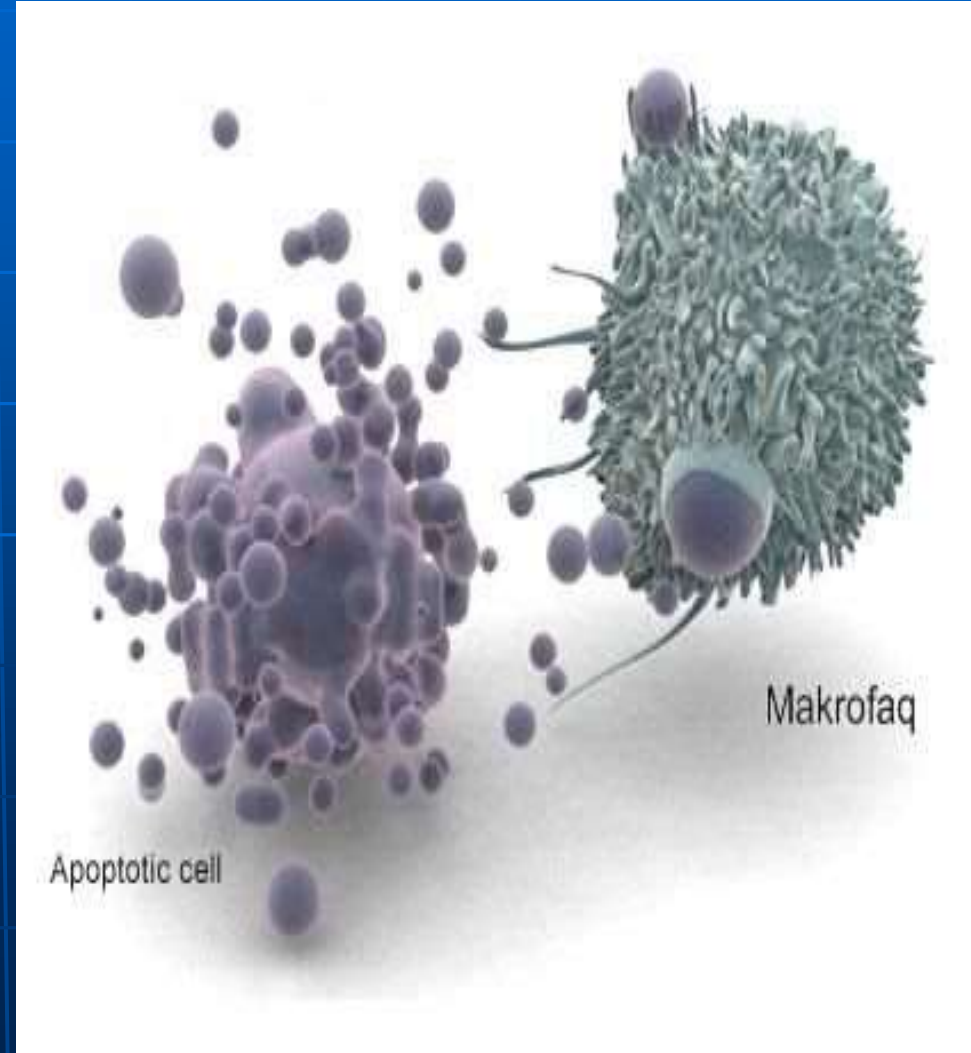
- MİTOXONDRIAL
(daxili yol)
- RESEPTOR
(xarici yol)

APOPTOZUN (MITOXONDRIAL) DAXİLİ MEXANİZMİ

Səbəbləri:

- Böyümə amillərinin çatışmazlığı;
- Zülalların qeyri-normal quruluş alması;
- Sərbəst radikallar, şüalanma, toksinlərin təsirindən DNT-də yaranan zədələnmələr və s.

Apoptozun nəticəsi

Apoptoz

Normal gedış

Qüvvətlənmə

Yaşa uyğun
normal
hüceyrə
populyasiyası

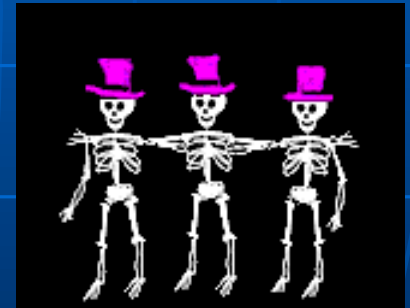
Zəifləmə

Hipertrofiya, hiperplaziya, şişin yaranması

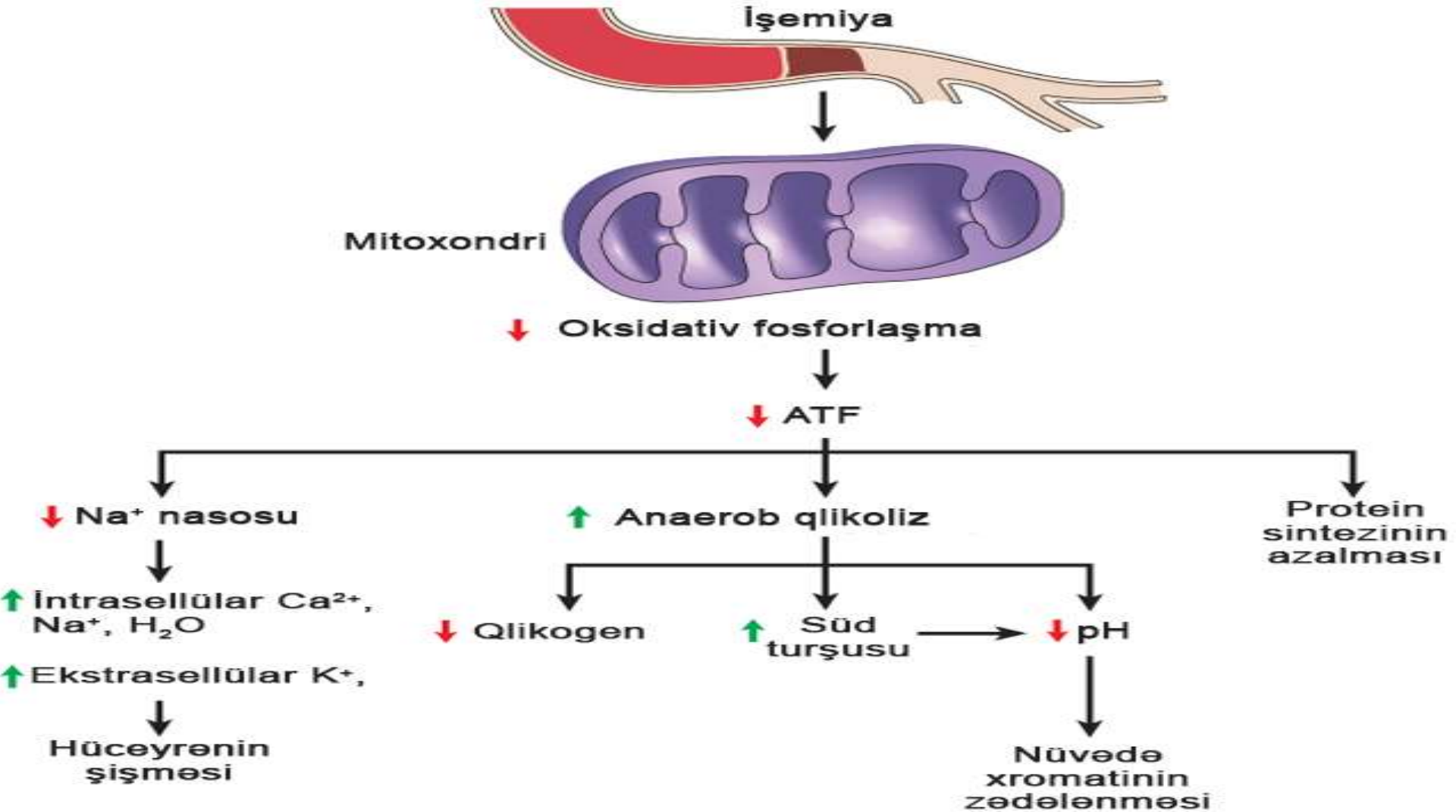
Orqan və toxumanın atrofiyası

Hüceyrə zədələnməsinin patogenetik mexanizmləri

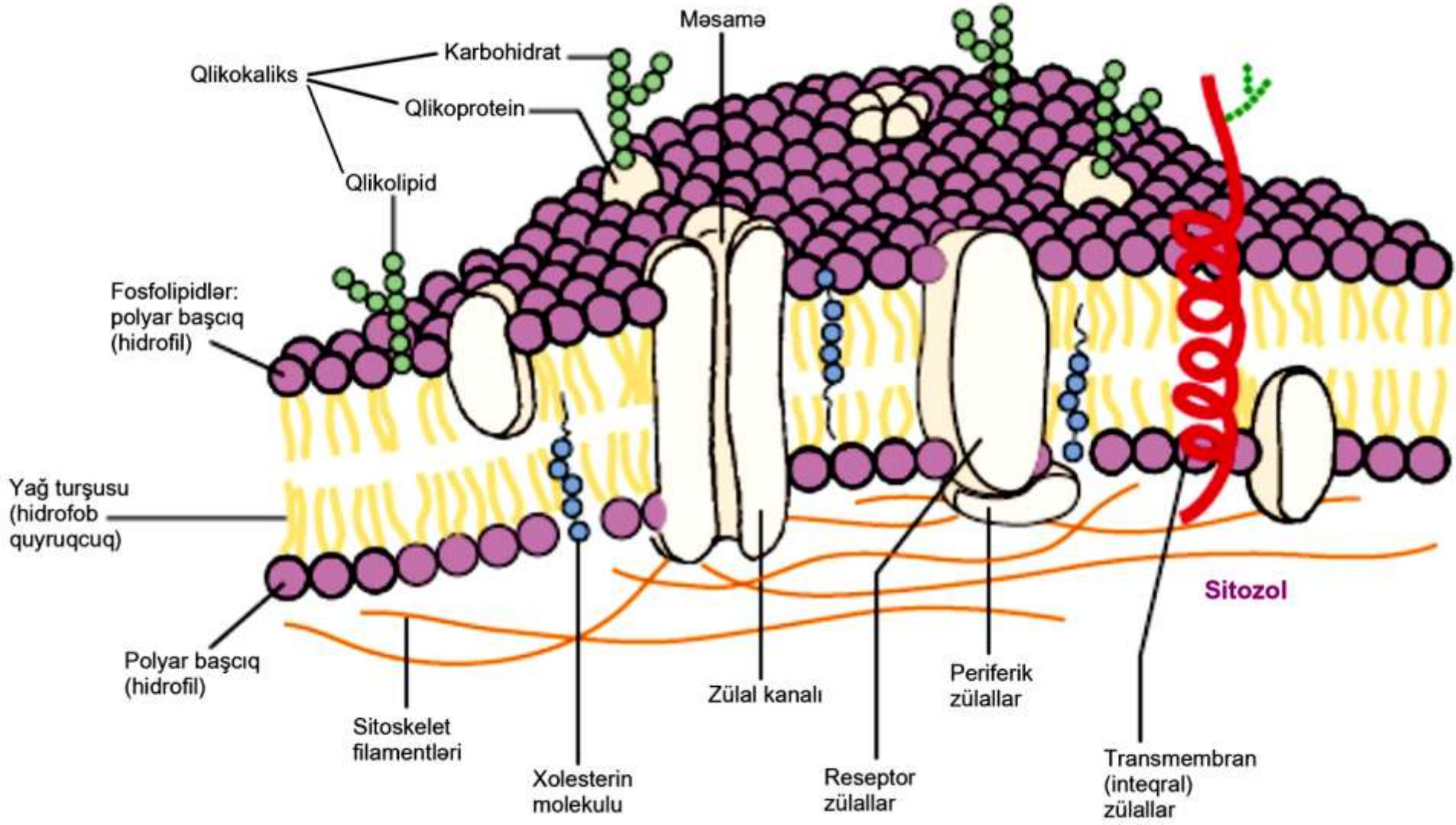
- Mitoxondridə enerji hasilatının pozulması və ATF-in tükənməsi
- Sərbəst radikalların əmələ gəlməsi və membran keçiriciliyinin pozulması
- Hüceyrə zədələnməsinin kalsium mexanizmi
- Hüceyrənin membran potensialının dəyişməsi və zədələnmənin elektrolit-osmotik mexanizmi
- Hüceyrə zədələnməsinin protein mexanizmləri
- Hüceyrə zədələnməsinin genetik mexanizmləri

Mitoxondridə enerji hasilatının pozulması və ATF-in tükənməsi

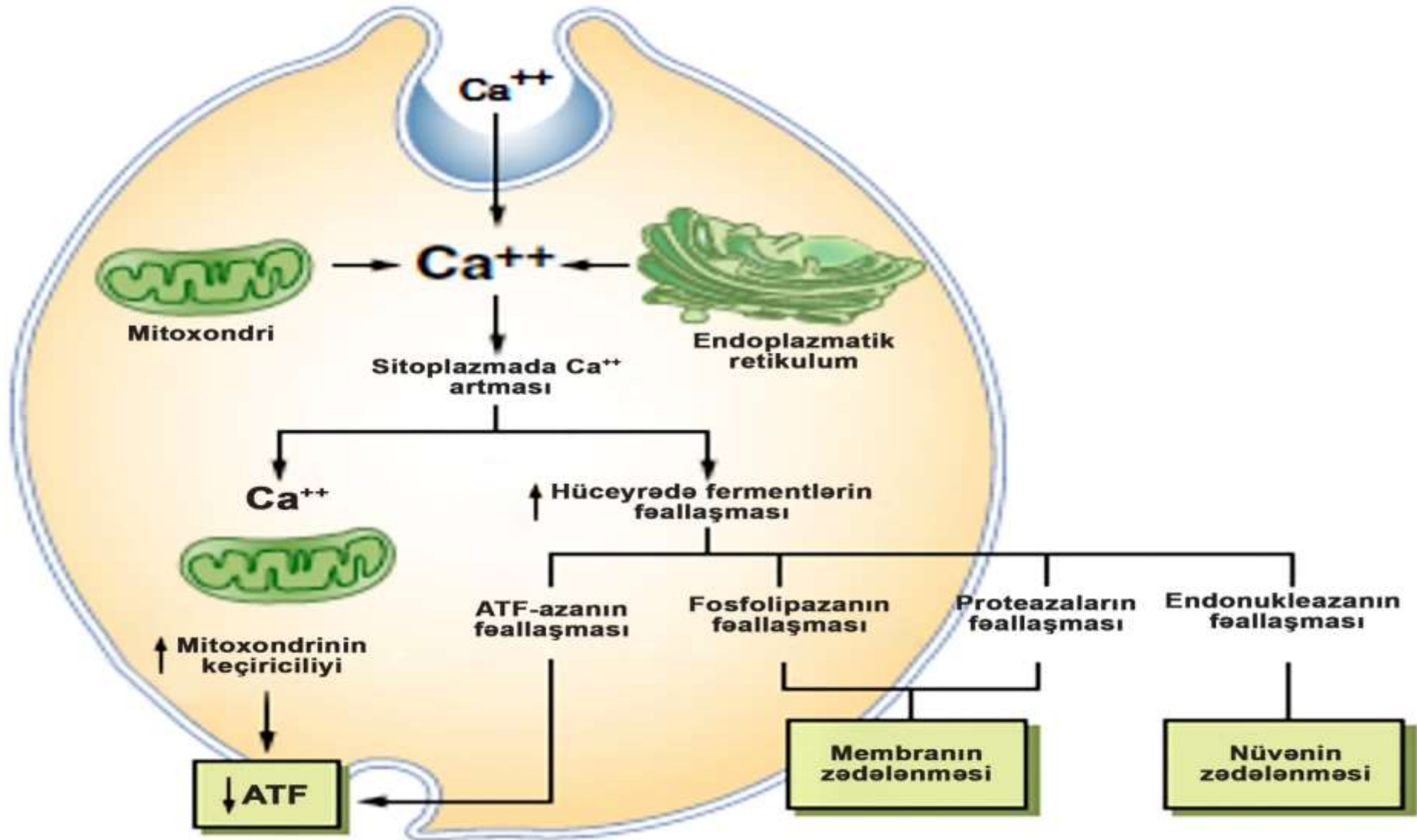

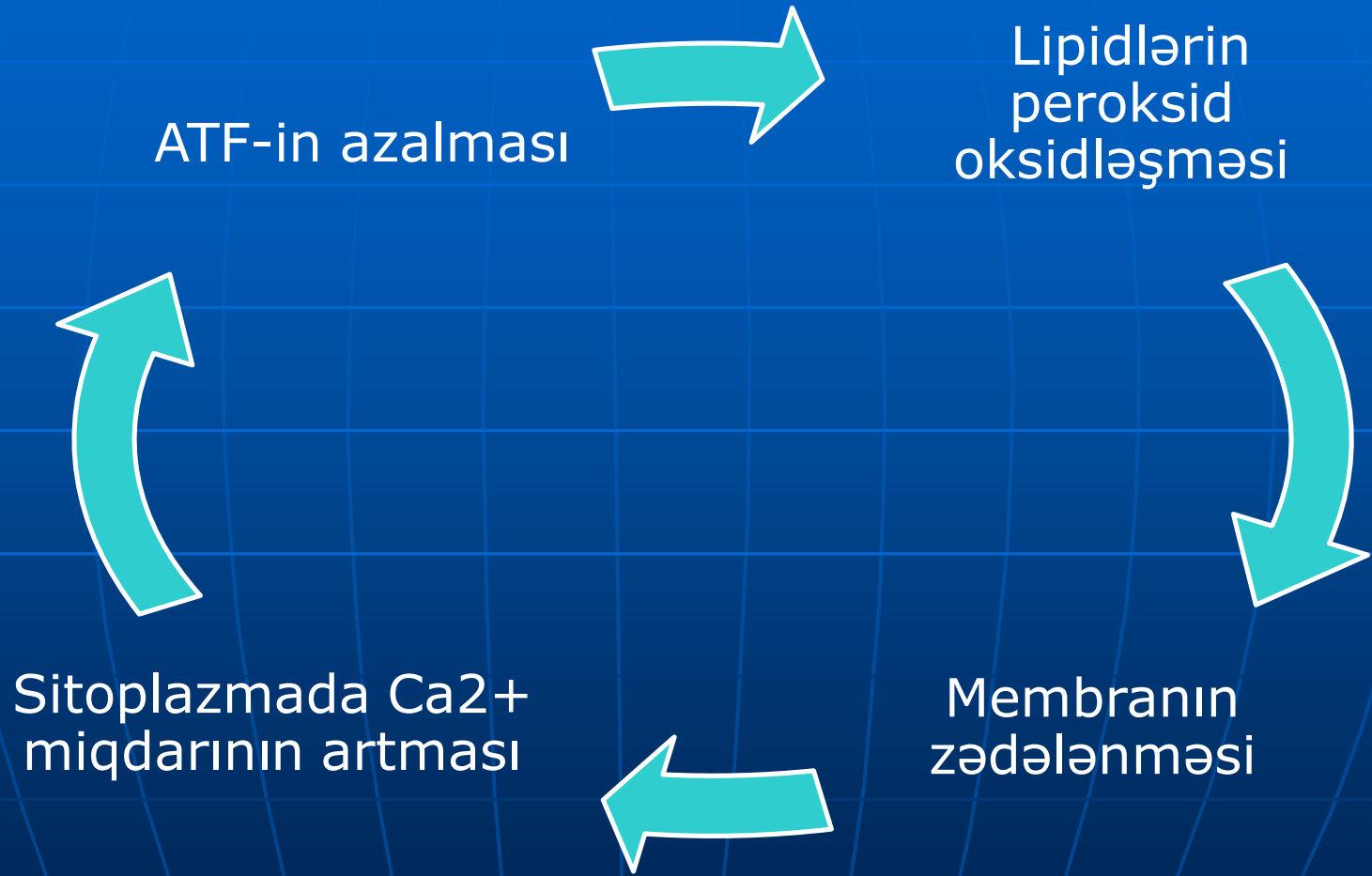
Sərbəst radikalların əmələ gəlməsi və membran keçiriciliyinin pozulması

Hüceyrə zədələnməsinin kalsium mexanizmi

Hüceyrə zədələnməsi zamanı „qüsurlu dövrən“

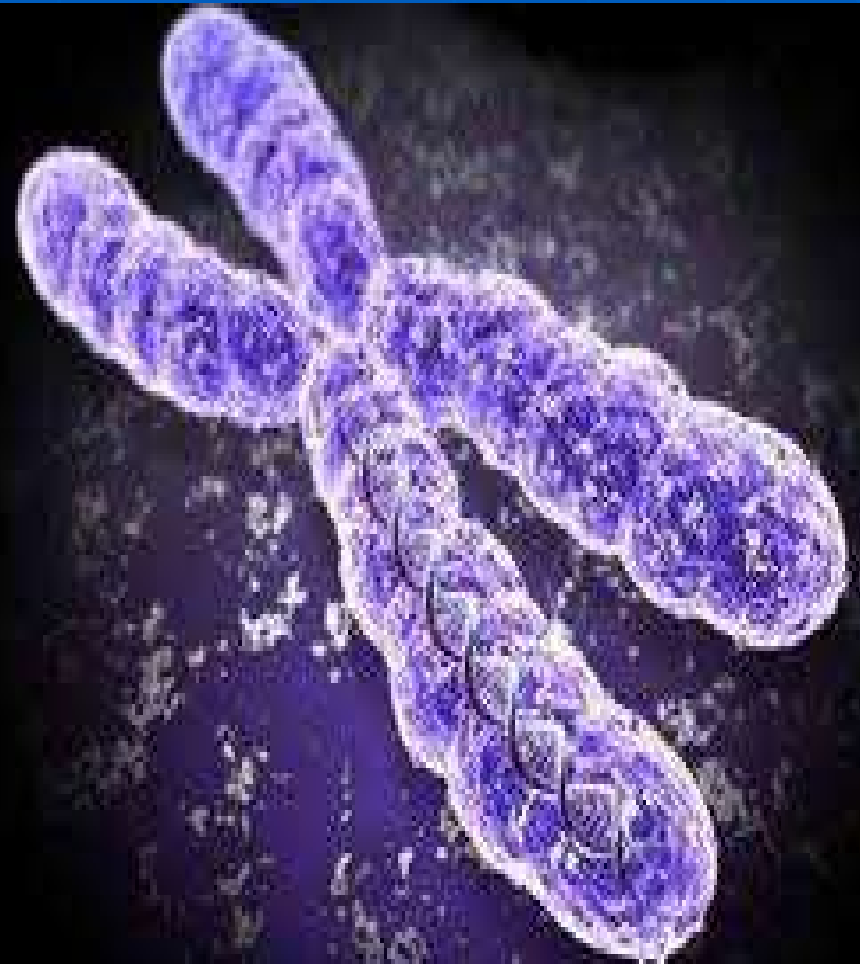
Hüceyrədə membran potensialının dəyişməsi və zədələnmənin elektrolit-osmotik mexanizmi

Hüceyrə zədələnməsinin protein mexanizmi

- Membran və sitoskeletin zülallarındakı dəyişikliklər (yüksək hərarət, asidoz, sərbəst radikallar, ağır metal duzları və s. kimi ekzo- və endogen təsirlərdən yaranır)
- Reseptor zülallarının funksiyasının (sitoresepsiyanın) pozulması
- İon kanalları yaradan zülalların funksiyasının pozulması
- Sitoskelet zülallarının parçalanması və hüceyrənin hərəkət funksiyasının itməsi
- Denaturasiya olunmuş zülalların autoantigenə çevrilməsi, autoimmün və autoallergik patologiyaların inkişafı

Hüceyrə zədələnməsinin genetik mexanizmi

Щейря зядялнм ясинн ялам ятлары

I. Спесифк

Механики зядялнм яды – щейря вэ органоидларин тамлынын позумасы кимйяви зядялнм яды – ферментларин фалынын позумасы Мяс. санидляр ситохром оксидазанын, фосфору бирлин мяляр холинестеразанын, фторидзин цек-сокиназанын, arsen pruvatoksidazанын, ilan zəhəri fofolipазанын, əqrəb zəhəri Na-K-ATF-азанын фалыны позур. Ion-laşdırıcı şüalar sərbəst radikalları artırır, turşu-гяиви тясириндян йаныларда зцаларын денатурасийасыбаş verir вя с.

II. Гейриспесифк

Зцаларын денатурасийасы (turşu-qələvi təsirindən yanıqlar istisna olmaqla, мембран кечиримийинин позумасы щейрядахи и асидоз, юдем, K^+ юнларын щейряарасысащйя кечм яси ситоплазманын вэ нүвəнин боуақ мaddəsinini udma qabiliyyətinin вэ dispersliyinin artması вя с.

Щейря органоцляринин зядялним яси

Нцвядя олан дйишкляр

1. Карюпикноз; 2. Карюрексис; 3. Karioliz

Сиоплазм анни дйишкляри

1. Sit.koaqulyyasiyası; 2. Plazmoreksis; 3. Plazmoliz

Ливосом дакы дйишкляр

Азад олан ферментяр - катерсинляр, рибонуклеазалар, турпдезоксирйбоза, fosfolipaza, qəlyvифосфатаза, гиалуронидаза вя с. heca - бьна autofaqiya və heterofaqiya mexanizmi üzrə dəyişikliklər baş verir.

Миюхондриярин дйишкляри

Тохума тənəffüsünün pozulması, енервиеhtiyatının tükənməsi, ion nasoslarının işinin pozulması, Ca^{2+} mitoxondridən sitoplazmaya keçməsi və s.

Ендоплазм атик цябьякянин дйишкляри

Ендоплазм атик цябьякянин шикинляши яси щейря зцлалсинтезинин позулмасы Ca^{2+} топлайыш функцианнн зяифим ясивя зядялним янин Жа-механизм инин активляши яси микросом алоксидляши янин позулмасы м s.

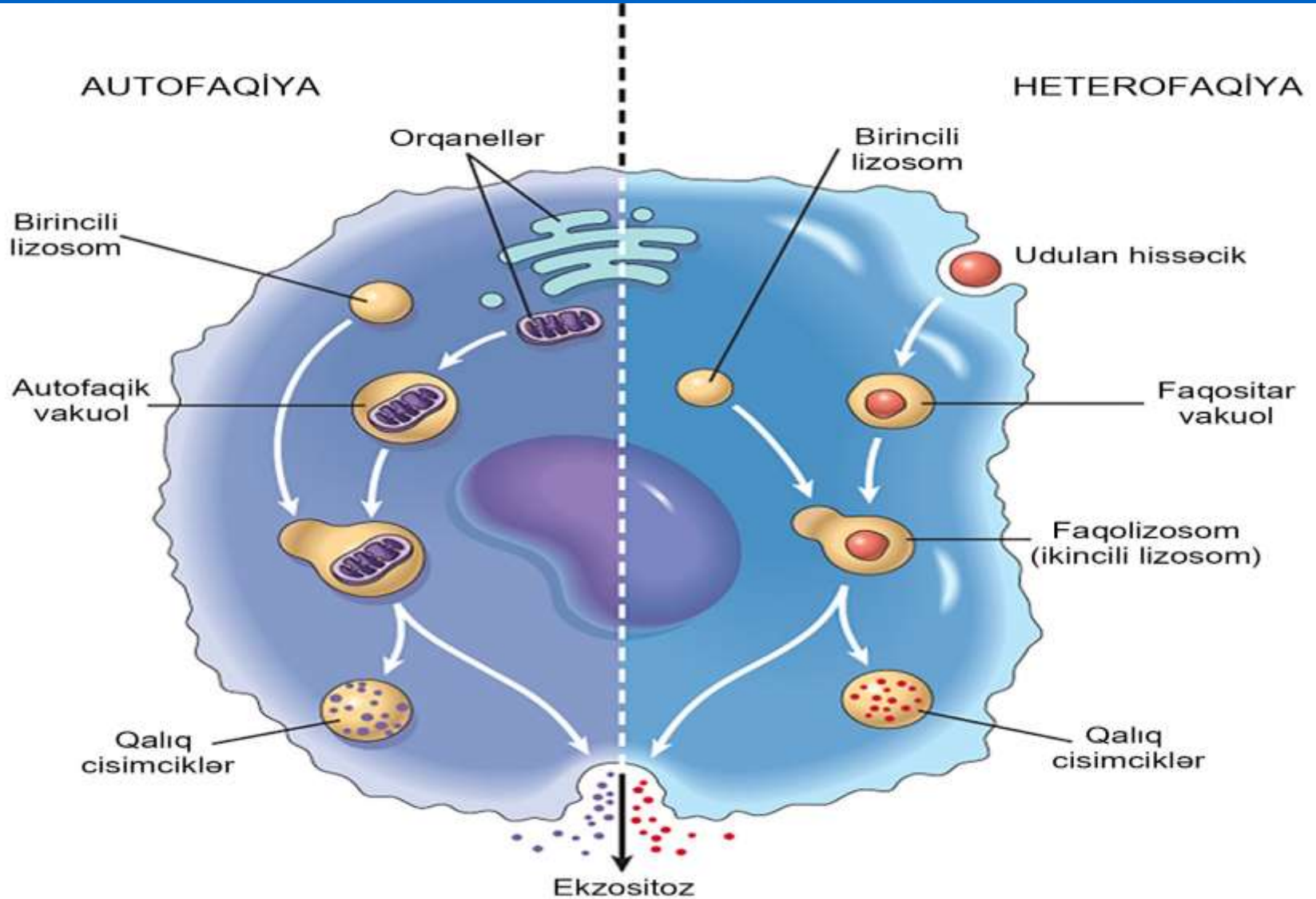
Sitoskeletin дйишкляри

Mikrofilamentlər (aktin və miozin), mikroborucuqlar (tubulin) və neyrofilamentlər zədələndiyi üçün hüceyrə dayaq və hərəkəti funksiyalarını yerinə yetirə bilmir.

Рибосомларин дйишкляри

Zülal sintezinin pozulması, hüceyrədə genetik proqramın realizə oluna bilməməsi вя с.

Autofaəqiya və heterofaəqiya

Щейрянин зядялнм ядян горунм а механвм лри

<p>Анимутасија вә яа DNT- reparasiya sistemi - bu sistem zәiflәdikdә piq - mentli kserodermiya, Fankoni aplastik anemiyası (endonukleaza çatışmır), progeriya (uşaqlarda) vә Verner sindromu (yaşlılarda sürәtli qocalma olub, helikaza geninin mutasiyası ilə əlaqәdardır) vә s. varanır.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Нуклеозидаза ферменти- айры айрызот яса сларыньпарчалайыр; 2. Исертаза ферменти- ДНТ зянжириндякиазот яса сларыньайыр; 3. Лиаза ферменти- прим идин дим еряринищсыяря айыр; 4. Helikaza – ДНТ-нин зәнцирини ачир вә зәдәләнмиш hissәни тарыр; 5. Эндонуклеаза - ДНТ зянжиринизядя сащясиятрафидан кясир; 6. Экзонуклеаза ферменти- зядялнм ишсащяникянарвщяйыр; 7. ДНТ-полимераза ДНТ- дякичатыш айан щсыянисинтез едир; 8. Лицаза - йенийаранан сащя ия ДНТ зянжиринин ужуну жалайыр.
<p>Антиоксидант систем и– bu sistem toxuma vә hüceyrәləri sәrbәst radikal - lardan qoruyur. Bu sistem zәiflәdikdә lipid peroksidlәşmәsi sürәtlәнir (LPO-nun sürәtlәmәsinin ilk mәhsulu sitotoksik malon dialdehidinin vә son mәhsul kimi lipofussinин yaranması ilə nəticəlәнir) vә sәrbәst radikallar membranının lipid tәbәqәsini dağdır.</p>	<p>ЫФермент ябиялиантиоксидантлар</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Супероксиддисмутаза - супероксид радикалыныинактивляцидир; 2. Katalaza – hidrogen peroksidi neytrallaşdırır; 3. Глутатион, глутатионпероксидаза, глутатионредуктаза вә ЩАДФ-ЩЕ - lipid щдропероксидляриниинактивляцидир. <p>ЫИГ ейрифермент антиоксидантлар Vit. E, A, C, selen, ferritin, betta-karotin, seruloplazmin, trans - ferrin, убихинон, стероид щорм онларывя бюэен ам инляр вә s. – сярбәст радикалагынактивляцидирляр. Күкүрд тәркибли sistin, sistein, flavonoidlər vә s. дә антиоксидант хүсусиyyətә malikdir.</p>
<p>Щейряни ферментив детоксикация систем и- hidrofob maddәləri hidrophil vəziyyətә salır, qanda vә bioloji mayelәrdә həll olan maddәlər təbii yollarla (sidik, nəcis vә s.) orqanizmdән kәnarlaşır.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Сюхром P450- экзоэен вә эндоэен hidrofob бирышм ялярищдровлязиййятя салм агла зярярсивляцидир. 2. Глутатион-С-трансфераза- токсик м аддяляри дярман вә кансе - роэен м аддяляриг лутатионла бирицидирм якли щдровлязиййятя салр вә зярярсивляцидир. 3. Qlükronil-transferaza hidrofob sәrbәst bilirubini qlükron turşusu ilə birlәşdirib, artığını orqanizmdән sidiklә kәnarlaşdırır.
<p>İstilik şoku proteinləri (HSP 60, HSP 90, ubikvitin vә s.) vә şaperonlar rol oynayır.</p>	<p>Şaperonlar endoplazmatik şәbәkәdә zülalların düzgün quruluşda sintezinә nəzarәt edir. İstilik şoku proteinləri isә anormal quruluşlu zülalları bioloji membranlardan keçirmәklә, utilizasiya edir.</p>
<p>Буфер систем лри– PH-ин тәnzиминдә rol oynayır. Normada arterial qanda PH 7,36-7,44-dür. PH-ин 0,1 tәрә - ddüdü hüceyrә zәdәләнмәsi, 0,2 tәрәddüdü koma, 0,3 tәрәddüdü isә ölüm törәdir.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Бикарбонат буфери- г андакькарбонат туршусунун бикарбонатага olan нисбатыия юнцдр (1:20). 2. Фосфр буфери- фосфат туршусунун биравязиивя икивязидузларынш м иг даржа нисбатыдир. 3. Зцалл буфери зцаллм алекулардакьсарбәст ам ин груплярьпурулары карбо - ксиг груплярься г ялявияринейтралащяйыр. 4. Щем оглобин буфери- оксичесмоглобин вә щем оглобинин фвкн

HÜCEYRƏ ZƏDƏLƏNMƏSİ ZAMANI KORREKSİYA PRİNSİPLƏRİ

- *Etioloji korreksiya* (məsələn, antibiotikoterapiya)
- *Patogenetik korreksiya* (Ca^{++} blokatorları, fosfolipazanın inhibitorları və s.)
- *Sanogenetik korreksiya* (antioksidantların tətbiqi və s.)